

coalitie tegen de honger
coalition contre la faim

POLICY BRIEF // OKTOBER 2014

Voeding integreren als transversale thematiek in het beleid voor ontwikkelings samenwerking

Voeding integreren als transversale thematiek in het beleid voor ontwikkelingssamenwerking

Internationale actoren pleiten steeds vaker voor de integratie van de voedingsproblematiek als transversaal thema in alle ontwikkelingssamenwerkingprogramma's, ongeacht het actiedomein. Toch wordt de richtlijn van de FAO die er toe aanzet de uitdrukking 'voedsel- en voedingszekerheid (VVV)' wil inburgeren, nog steeds bitter weinig gevolgd. Er is nog een lange weg af te leggen om tot een adequaat en doeltreffend beleid te komen dat door alle betrokkenen (donoren, overheden, boerenorganisaties, ngo's, ...) wordt uitgevoerd.

Voeding wordt algemeen gesproken in acht genomen bij beleidskwesties die verband houden met humanitaire hulp. Die vertalen zich dan in spoedinterventies waarbij acute ondervoeding wordt bestreden maar het verminderen van chronische ondervoeding minder aan bod komt¹. Door de mislukking van geïsoleerde strategieën gebaseerd op interventies in één bepaalde sector, zien verschillende actoren in dat:

- Het multidimensionale karakter van voedingonzekerheid (landbouw, gezondheid, water en hygiëne, educatie, infrastructuur...) gelinkt is aan de verschillende oorzakelijke niveaus (directe, onderliggende en structurele²);
- Het noodzakelijk is om terug te vallen op multisectorale strategieën (landbouw, gezondheid, educatie) en tegelijk dringende punctuele interventies op korte termijn te integreren in de ontwikkelingsdoelstellingen op lange termijn.

DE MEERWAARDE VAN EEN AANPAK DIE GEBASEERD IS OP DE MENSENRECHTEN

Strategieën op vlak van voeding moeten verankerd zijn in de bredere strategieën ter bevordering van het recht op voedsel. Ze dienen rekening te houden

met de drie dimensies van dit recht, meer bepaald de beschikbaarheid, de toegang en de geschiktheid van de voeding. Programma's ter bestrijding van voedselonzekerheid zijn vaak te veel gefocust op de beschikbaarheid van en de toegang tot voeding (opvoeren van de landbouwproductie en de veeteelt, groei van de inkomsten of betere toegang tot de markten) waarbij de geschiktheid van de voeding over het hoofd wordt gezien. De Richtlijnen van de FAO met betrekking tot het recht op voedsel suggereren dat "Staten de nodige maatregelen nemen om de diversiteit van het voedsel, de voedings- en bereidingsgewoontes en het gezonde voedingsgedrag zoals het geven van borstvoeding, te bewaren, aan te passen of te versterken; en er op toe te zien dat wijzigingen in de beschikbaarheid en de toegang tot voeding geen negatieve gevolgen hebben op de samenstelling en de hoeveelheid van het geconsumeerde voedsel".

Wat is het verschil dan met de vier dimensies van het voedselzekerheidsconcept, waaronder de beschikbaarheid, de toegang, het gebruik en de stabiliteit in de tijd? In het rapport dat Olivier De Schutter, voormalig Speciale Rapporteur voor het recht op voedsel, in 2011 voorlegde; stelt hij dat er wel degelijk een meerwaarde schuilt in een aanpak van de voedsel- en voedingszekerheid die zich baseert op de mensenrechten. Een dergelijke aanpak bevordert drie

De ondervoeding in cijfers

- 842 miljoen personen zijn chronisch ondervoed (Of 12% van de wereldbevolking)
- 1 miljard mensen lijden aan zware ondervoeding, ten gevolge een voedselcrisis
- 2 miljard mensen lijden aan een tekort aan vitamines en micronutriënten
- 171 miljoen kinderen onder de 5 jaar lijden aan een groeiachterstand op (een indicator voor chronische ondervoeding)
- Ondervoeding speelt een rol in meer dan 1/3 van de overlijdens van kinderen onder de 5 jaar
- 13 miljoen kinderen worden of geboren met een ondergewicht, of als prematuur, ten gevolge ondervoeding bij de moeder
- Globaal gesproken is ondervoeding bij de moeder en bij het kind verantwoordelijk voor meer dan 10% van de wereldwijde ziektelast
- 60% van de personen die lijden aan chronische ondervoeding zijn vrouwen en meisjes; de meerderheid leeft in een landelijk milieu (PHI, WFP, UNSCN, ACF, 2012) Indien vrouwen een gelijke toegang hadden tot productiebronnen als mannen, zou hun rendement stijgen met 20 à 30%, en het aantal personen dat lijdt aan honger zou wereldwijd verminderen met 12 à 17%
- 98% van de personen die ondervoed zijn, leeft in lage inkomenslanden
- 80% van de personen die honger lijden leeft op het platteland

Cijfermateriaal verzameld op de sites van de FAO (www.fao.org), UNICEF (www.unicef.be), het WereldVoedselProgramma (www.wfp.org) en rapporten van de voormalige Speciale Rapporteur voor de Verenigde Naties voor het recht op voedsel (zie bibliografie).

essentiële principes die het toelaten om op korte termijn in te grijpen, zonder daarbij duurzame oplossingen op lange termijn in gevaar te brengen:

- **De responsabilisering**: door het verzekeren van een opvolging van eerder aangegane engagementen en vooropgestelde doelstellingen via duidelijk omschreven indicatoren en door de herdefiniëring van de actiemiddelen daar waar de resultaten niet beantwoorden aan de verwachtingen.
- **De participatie**: door elke actie aan te passen aan de lokale context en er tegelijk op toe te zien dat de doelgroepen deelnemen, zowel aan het bepalen van de uit te voeren maatregelen als aan de evaluatie ervan.
- **De non-discriminatie**: door het accent te leggen bij de meest kwetsbare en gemarginaliseerde groepen en rekening te houden met het genderevenwicht.

TWEE ESSENTIËLE FACTOREN VOOR DE VOEDING: DE LANDBOUW EN HET GENDER

Duurzame landbouw- en voedings-systemen als basis voor de voedsel- en voedingszekerheid

Voedselonzekerheid bleef een lange tijd geassocieerd met een gebrek aan calorieën. Dat had als gevolg dat de wereldwijde strijd tegen honger vooral gevoerd werd via een verhoging van de landbouwproductie en de verlaging van de prijs van voedselproducten. Deze maatregelen vertaalden zich in de promotie van een agro-industrieel model, meer bepaald het model van een gestandaardiseerde intensieve landbouw en veeteelt dat zich manifesteert in monoculturen op grote schaal en de massale inzet van fytosanitaire producten.

¹ **Acute ondervoeding** ontwikkelt zich snel, gelinkt aan situaties van tijdelijke of herhaalde voedseltekorten. Ze wordt vastgesteld aan de hand van de verhouding gewicht/grootte (bv.: extreme magerte). **Chronische ondervoeding** ontwikkelt zich traag, gelinkt aan situaties van structurele armoede, maar vindt ook plaats wanneer de voeding onvoldoende evenwichtig of gevarieerd is. Ze wordt vastgesteld aan de hand van de verhouding leeftijd/grootte (bv.: hij is te klein voor zijn leeftijd) (Zie CTH, thematische Fiche "Voeding: concept en definities", 2014)

² De twee belangrijkste **directe oorzaken** van ondervoeding zijn te wijten aan de ongelijke samenstelling van het voedselrantsoen (op vlak van de kwaliteit en/of de kwantiteit) en ziekte. Zij manifesteren zich op directe wijze

in het individu. Hun interactie veroorzaakt doorgaans voor een vicieuze cirkel: het ondervoede kind heeft minder weerstand tegen ziekte en wordt ziek, waardoor zijn nutritionele toestand verslechtert. De **indirecte, ook wel onderliggende oorzaken genoemd**, manifesteren zich op vlak van de gezinnen of de gemeenschap. Deze factoren worden opgedeeld in drie vormen: voedselonzekerheid, onaanpaste zorg en slechte toegang tot gezondheidszorg. Deze drie factoren zijn onderling verbonden. De **structurele of fundamentele oorzaken** vinden plaats op hogere niveaus (nationaal, regionaal en internationaal) zoals de ongelijke toegang tot het land, de prijsschommelingen van de landbouwproducten, conflicten en natuurrampen, enz. (Zie ook de CTH, thematische fiche "Voedselzekerheid en voeding", 2014).

Deze strategie gaat in tegen de Richtlijnen voor het recht op voedsel en heeft zowel gevolgen voor de kwaliteit en de geschiktheid van de voeding als voor de sociale rechtvaardigheid en de duurzaamheid van het milieu. Dit weegt tegelijk op de mogelijkheid van toekomstige generaties om te blijven beschikken over geschikte en kwaliteitsvolle voeding.

Voedsel- en voedingszekerheid gaan dus hand in hand met duurzame agroalimentaire systemen die gebaseerd zijn op de familiale landbouw en veeteelt en die rekening houden met de gegarandeerde toegang van zowel vrouwen als mannen tot productiemiddelen (grond, werktuigen, productiefactoren, kredieten, human resources, ...) die kleinschalig, gediversifieerd en lokaal zijn. Mits voldoende ondersteuning kan lokale voedselproductie de toegang garanderen tot een evenwichtige en kwaliteitsvolle voeding.

De familiale veeteelt bijvoorbeeld draagt opmerkelijk bij tot voedings- en voedselzekerheid doordat zij het voedsel fysiek beschikbaar maakt en tegelijk de toegang tot andere voedingsproducten vergroot, dankzij de verkoop van dierlijke producten. Familiale landbouw voorziet ook de aanvoer van voedingsstoffen zoals eiwitten en lipiden die men in grote hoeveelheden terugvindt in producten van dierlijke oorsprong. (Zie ook CTH, thematische fiche "Familiale veeteelt en voeding", 2014).

Het belang van een genderaanpak in de voedings- en voedselzekerheid

Wanneer men spreekt over voeding en vrouwen, komt men al snel tot twee vaststellingen:

- De meerderheid van personen die aan ondervoeding lijden zijn vrouwen en meisjes op het platteland (FAO, 2013). Vrouwen hebben immers een minder beveiligde toegang tot de productie-, financiële en menselijke middelen en zijn meestal niet vertegenwoordigd in beslissingsorganen of bekleden er een functie met weinig of geen mogelijkheid tot beleidsbeïnvloeding.
- Vrouwen spelen een fundamentele rol in de voedsel- en voedingszekerheid van het gezin, doordat ze actief zijn in de landbouw, veeteelt en verwerking van de producten, maar ook door hun rol in de voortplanting.

Vrouwen zijn dus in de eerste plaats betrokken bij problemen van ondervoeding. Tegelijk zijn zij de eersten om die problemen te kunnen aanpakken en verhelpen. Om die reden dient het voedings-thema te worden benaderd vanuit een genderaanpak. Indien men vervolgens ook aandacht heeft voor de mensenrechtenaanpak, spreekt het voor zich dat de non-discriminatie van vrouwen wordt gegarandeerd. Men dient tevens de participatie van vrouwen verzekeren in de het formuleren, uitvoeren en evalueren van programma's voor voedings- en voedselzekerheid.

Vrouwen zijn nog te vaak uitgesloten van beslissingsplatformen zoals in beheerscomités voor grond en water of in de boerenorganisaties. Zij zijn er wel aanwezig maar hebben weinig of geen inspraak. Het verdelen van economische en sociale activiteiten tussen mannen en vrouwen op het platteland, valt nog te vaak uit in het nadeel van plattelandsvrouwen. Dat heeft gevolgen voor de voedselzekerheid van gezinnen (bijvoorbeeld bij programma's die uitgewerkt zijn in functie van de gezinshoofden) en leidt tot een ongelijke toegang tot productiemiddelen (grond, werktuigen, de opbrengst van de veeteelt, menselijke middelen, ...). Om die reden moet men naar gelijke rechten tussen mannen en vrouwen streven en vrouwen in staat stellen om effectief deel te nemen aan de beslissingsorganen als men voedselzekerheid in het Zuiden wil garanderen. (Zie CTH, Thematische Fiche "Gender en voeding", 2014)

HET ANTIBWAKI COMITÉ

Het Antibwaki Comité is een lokale organisatie die in 1965 werd gevestigd in Zuid-Kivu. Het werd opgericht om het hoofd te bieden aan de hoge prevalentie van Kwashiorkor (ernstige acute ondervoeding). Het gaat om ondervoedingssyndroom dat het resultaat is van een ernstig tekort aan eiwitten en dat vooral kinderen en zwangere vrouwen trof in Bukavu en omgeving. Meer dan de helft van de bevolking van Zuid-Kivu is ondervoed, een provincie die er nochtans voor beroemd is erg vruchtbare landbouwgrond te bezitten. De reden voor deze ernstige, acute ondervoeding is de bijna permanente onveiligheid die de bevolking dwingt hun dorpen te ontvluchten en de totale afwezigheid van steun vanuit de overheid.

Het Antibwaki Comité biedt een voorbeeld van een lokale organisatie die een multisectoriële aanpak ontwikkelde op basis van een holistisch begrip van de zeer uiteenlopende oorzaken van ondervoeding. Deze aanpak is ontstaan dankzij een goed inzicht in de context, een progressieve versterking van de technische competenties van de leden van de organisatie – met daarin inbegrepen de genderaanpak en een communautaire aanpak die de organisatie van de basis combineert met capaciteitsopbouw voor de belanghebbenden. Dankzij deze aanpak beperkt de gemeenschap zich niet tot het aanleveren van de nodige mankracht voor de opbouwfase van projecten, maar neemt ze tegelijk deel aan de identificatie van de problemen, de definitie, planning en uitvoering van de prioritaire interventies en de opvolging van dat alles. Binnen die multisectoriële aanpak legt het Antibwaki Comité het accent op het collectief autonomiseren van de vrouwen en hun toegang tot de middelen – meer bepaald de grond – en de integratie van een genderaanpak die afgestemd is op de context en de culturele eigenheid, naast een trainingsstrategie rond gender, die zich ook op de mannen richt.

DE SUN BEWEGING

De Scaling Up Nutrition (SUN) beweging die in 2010 gelanceerd is, berust op een politiek engagement en uitwisselen van ervaringen tussen regeringen, het middenveld en de private sector om tot een grotere efficiëntie te komen binnen de interventies in de strijd tegen ondervoeding.

De verklaringsdoelstelling van de SUN beweging is lovenswaardig omdat ze de deelnemende regeringen ertoe wil aanzetten om de voedselproblematiek beter in acht te nemen in alle segmenten van hun beleid. De rol die de privésector hierin speelt, is echter onduidelijk. Deze laatste biedt immers voedingsproducten aan verminderde prijzen aan die worden verrijkt met bepaalde nutriënten, zodat die beschikbaar zijn voor bevolkingsgroepen met lage inkomens. De SUN beweging hanteert hierbij in de eerste plaats een “markt”-aanpak die de basisprincipes van een mensenrechtanaanpak - zoals responsabilisering en participatie - verwaarloost.

De SUN beweging zou als een paard van Troje kunnen dienen voor bedrijven die op die manier nieuwe markten willen veroveren in lage inkomstlanden. Dergelijke interventies zijn een gevaar voor de lokale markten,

doordat ze voor een oneerlijke concurrentie zorgen. Het risico daarbij is dat ze die bevolking op termijn afhankelijk maken van die privé-actoren. De interventies van de privésector in de SUN beweging moeten bijgevolg gereguleerd worden, om het recht op voedsel voor de lokale bevolking te vrijwaren.

AANBEVELINGEN

Om meer rekening te houden met voeding in **het beleid, de programma's en projecten** van ontwikkelingssamenwerking, formuleert de Coalitie tegen de Honger volgende aanbevelingen:

- Voeding met een genderperspectief dient als één van de transversale pijlers te worden ingevoerd in alle beleidsbepalingen met betrekking tot ontwikkelingssamenwerking. Het gaat hier zowel over landbouw als gezondheid, educatie en noodhulp. Voeding dient daarbij in al haar complexiteit te worden aangepakt (multisectorieel karakter, structurele oorzaken, enz.). Deze integratie van het aspect voeding in een genderperspectief moet ingebed worden in een meer globaal beleid dat gericht is op het verwezenlijken van het recht op voedsel.
- Landbouwprojecten in de bilaterale en multilaterale ontwikkelingssamenwerking moeten onderworpen worden aan een nutritionele impactanalyse.
- Bij de bepaling, uitwerking, opvolging en evaluatie van het beleid voor voedings- en voedselzekerheid dient de betrokken bevolking te kunnen deelnemen, en in het bijzonder de meest kwetsbare en gemarginaliseerde groepen, zoals vrouwen.
- Er moeten voorzorgsmaatregelen getroffen worden om de deelname van de privésector te reglementeren in alle programma's ter bestrijding van ondervoeding, op basis van het recht op voeding.
- Speciale aandacht voor een adequate voeding en het gebruik van voeding is noodzakelijk in elk beleid dat voedselzekerheid wil verbeteren. Hiervoor dient steun aan een duurzame familiale veeteelt en landbouw centraal te staan.
- Interventies op het vlak van humanitaire hulp moeten beter geïntegreerd worden in beleidsmaatregelen die de structurele oorzaken van ondervoeding

aanpakken.

- Ondersteunen van het uitwerken en verspreiden van lokale en nationale beleidsmaatregelen die vrouwen een betere en veilige toegang verzekeren tot de middelen, educatie en sociale dienstverlening.
- De coherentie van beleidsmaatregelen met doelstellingen inzake voeding en gender dient te worden gegarandeerd.

BIBLIOGRAFIE

Documenten geproduceerd door de Coalitie tegen Honger

- Thematische fiches:
"Voedings- en voedselzekerheid", 2014
"Gender en voeding", 2014
"Familiale veeteelt en voeding", 2014
"Voeding: concept en definities", 2014
- *Analyse des politiques nationales et européennes de coopération sur la thématique de la nutrition avec une approche genre*, Dris consult, 2014

Overige

- CHARLIER, S. & DEMANCHE, D., *Perspectives de genre pour l'agroécologie - Regard croisés sur la souveraineté alimentaire*, Le Monde selon les femmes, 2014
- DE SCHUTTER, O., *Le droit à l'alimentation, facteur de changement, Rapport final du Rapporteur Spécial sur le droit à l'alimentation présenté lors de la 25e session du Conseil de Droits de l'homme des Nations Unies*, 2014, A/HRC/25/57

www.srfood.org/images/stories/pdf/officialreports/20140310_finalreport_fr.pdf

- DE SCHUTTER, O., *The right to an adequate diet: the agriculture-food-health nexus*, Report of the Special Rapporteur on the Right to Food presented at the 19th Session of the United Nations Human Rights Council, 2011, A/HRC/19/59
www.srfood.org/images/stories/pdf/officialreports/20120306_nutrition_en.pdf
- FAO, *Directives volontaires à l'appui de la concrétisation progressive du droit à une alimentation adéquate dans le contexte de la sécurité alimentaire nationale*, 127e session du conseil de la FAO, 2004
[ftp://ftp.fao.org/docrep/fao/009/y7937f/y7937f00.pdf](http://ftp.fao.org/docrep/fao/009/y7937f/y7937f00.pdf)
- FAO, *Food Security, Nutrition and Livelihoods: a People-centred Approach to Achieve the MDGs*, 2013
www.fao.org/ag/agn/nutrition/docs/FSNL-a%20people-centred%20approach%20to%20achieve%20MDGs.pdf
- FAO, *La situation mondiale de l'alimentation et de l'agriculture – Mettre les systèmes alimentaires au service d'une meilleure nutrition*, Résumé, Rome, 2013
www.fao.org/docrep/018/i3301f/i3301f.pdf
- *Le droit à l'alimentation, Résolution adoptée par le conseil des droits de l'homme*, 2014, A/HRC/RES/25/14
www.daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G14/135/90/PDF/G1413590.pdf?OpenElement
- PHI, WFP, UNSCN, ACF, *Enhancing women's leadership to address the challenges of climate change on nutrition, security and health*, 2012
www.documents.wfp.org/stellent/groups/public/documents/communications/wfp245370.pdf

Familiale veeteelt draagt op een duurzame manier bij tot voedsel- en voedingszekerheid. Niger, © Tim Dirven/DZG

CONTACT

Deze nota werd voor de Coalitie tegen Honger opgesteld door:

Vanessa Makola (Croix-Rouge de Belgique)
Koen Van Troos (Dierenartsen zonder grenzen)
Gilles Michelin (ADG)
Sophie Charlier (Monde selon les Femmes)
Nathalie Janne d'Othée (CNCD-11.11.11)

Meer infos : www.coalitetegendehonger.be/